

CÍRKEVNÍ DĚJINY

Velké nad Veličkou

Předmluva.

Jednoho dne mě požádal mladý pan učitel, abych mu půjčil něco o kostele sv. Maří Magdaleny ve Velké nad Veličkou. Dal jsem mu něco z farního archivu. Chtěl přivést svou třídu do onoho kostela a také tak učinil. Stalo se tehdy, že někdo jeho výkladu naslouchal a moc se mu to líbilo. Řekl mi to, a tehdy jsem začal vážně přemýšlet, že se pokusím napsat církevní dějiny Velké nad Veličkou a poodhalit tak veřejnosti, co skrývá farní archiv při kostele sv. Maří Magdaleny. Tato kniha má doplnit, co je už veřejnosti známo. Má školní mládeži i starším obyvatelům ukázat, že ti, kteří ve Velké a jejím okolí žili, i když mnohdy nebyli bohatí na pozemské statky, byli bohatí duchovně. Kniha má také ukázat, jak kostel sv. Maří Magdaleny býval duchovním střediskem Velké n. Veličkou a celé krajiny, které říkáme Hornácko.

Život člověka je krátký, ale je dosti dlouhý k tomu, aby jej člověk naplnil dobrem. Kniha má ukázat na to, z čeho čerpali obyvatelé Velké a jejího okolí duchovní sílu, když je stíhala všelijaká neštěstí a proč se dovedli tak upřímně a krásně radovat při různých slavnostech.

Jestliže tato kniha pomůže někomu naplnit svůj život dobrem, splnila svůj účel, autor.

CÍRKEVNÍ DĚJINY

Velké nad Veličkou

Druhé a rozšířené vydání

s obrázky

Z různých pramenů vybral
P. Josef Planita SDB
farář, Velká nad Veličkou

Církevní dějiny Velké nad Veličkou

Na pomezí Slovenska pod Javořinou se před staletími rozkládaly lesy s hlubokými hvozdy. Roku 1228 potvrdil král Přemysl Otakar I. zakládací listinu kláštera velehradského. Tehdy velehradský klášter obývali mniši cisterciáci v čele se svým opatem. Mezi statky kláštera se uvádí také kus země "u Velké," stačící na založení jedné vsi.

Brzy nato daroval Bohuslav z rodu Hrabšiců velehradskému klášteru dvanáct lánů ve Velké, ležících při potoku Veličky směrem k Louce za spásu své duše, svých rodičů a předků.

Toto darování potvrdil 3.března roku 1264 jeho syn Boreš, kastelán rýzmburský, a vymínil si, aby tyto lány měly zvláštního soudce a tak zvaného lokátora nebo také osaditele.

Uživatelé těchto pozemků se měli se soudcem a osaditelem scházet třikrát do roka k soudu, aby přednesli své případné žaloby.

Vzdálené statky propůjčoval klášter buď dědičně nebo doživotně svým manům. Tak se to stalo i s Velkou. Roku 1348 prohlásil při otevření zemských desek v Olomouci Alšík z Vel-

ké, že tento statek jest jeho dědictvím po otci.

Ale ještě téhož roku, a sice 13. prosince, se o toto zboží hlásil Ulman z Velké. Historik Hurt jej nazývá uchvatitelem tohoto klášterního zboží. Ulman sám listinou z 13. prosince roku 1348 uznal neoprávněnost svého počínání a odkázal klášteru na Velehradě náhradou stejný počet láňů ve Velké, ovšem jen tak, že mu je klášter hned zase dal v doživotní užívání a spokojil se s ročním platem jedné hřivny a dvou srenců na každé vánoce. Rovněž měl tento nájemce klášterního pole povinnost dostaviti se na výzvu buď sám anebo místo něho sluha - střelec, /na koni a se samostřílem/. Klášter pak byl povinen hradit mu utrpěnou škodu /. Hurt I. 84.

Před rokem 1365 zemřel Ulman / Bezdětek / a jeho zboží ve Velké zabral moravský markrabě Jan, bratr císaře Karla IV. Ten, nehledě k tomu, že Velká z větší části náležela velehradskému klášteru, daroval ji roku 1370 i s Javorníkem jako náhradu za věrné služby strážnickému pánu Beneši z Kravař. Tak byla spojena Velká, statek dosud samostatný, s panstvím strážnickým.

Strážničtí, páni z Kravař, byli husité a převdli své poddané k tomuto vyznání. Horlivým

ctitelem Husa byl Petr II. z Kravař, /od roku 1389 do roku 1434/. Už roku 1416 povolal na své fary husitské kněze z Čech, takže roku 1418 podávali svátost oltární pod obojí způsobou kněží ve Strážnici a to Vít z Lomnice, Zikmund, kdysi kaplan, Lacka z Kravař a Pavel Kayznar. Ve Velké to byli kněz Pavel, ve Vnorovech kněz Martin, v Lipově Tomáš Klečka, v Boršicích kněz Jakub.

Obyvatelstvo kraje žilo od té doby, /vyjma doby mezi léty 1436 až 1462/, kdy platila tak zvaná kompaktáta /, v rozkolu s církví římskokatolickou a nazývali se Podobojí. Byla to česká národní církev s laickým kalichem jako symbolem. Neuznávali pravomoc katolických biskupů. Nejvyšší autoritou jim byla pražská universita a pak "dolejší konsistoř". Popírali očistec, odpustky, odmítali některé obřady a žehnání. Odstranili z kostelů obrazy, epištolu a evangelium četli česky. Jinak podržovali bohoslužbu katolickou.

Roku 1466 zemřel Jiří, poslední potomek rodu z Kravař. Strážnické a velecké panství zdědila jeho dcera Alžběta, provdaná za Pertolda z Lipého na Krumlově. Po jeho smrti roku 1482 se za rok na to provdala za Petra z Rožmberka a odstěhovala se do jižních Čech. Vzdálené stráž-

nické panství dala v zástavu v roce 1486 Janu ze Žerotína. Po její smrti, roku 1500, prodali Rožmberkové strážnické panství Žerotínům natrvalo.

Strážničtí Žerotínové byli Čeští bratři a podporovali na svých panstvích Jednotu česko-bratrskou. Ve Strážnici měli Čeští bratři sbor už dávno před rokem 1500. Kdy se ustavila Bratrská jednota ve Velké, není přesně známo, patrně však už v polovině 16. století. Ostatní, dosud podobojí, přešli, jako jinde, k vyznání evangelického. Scházeli se pak k bohoslužbám v kostele. Ten se počátkem 17. století ve Velké jmenuje vedle sboru evangelického. Dočítáme se o tom ve staré knize javornické.

Jak se oboje vyznání zpočátku ostře od sebe lišila, je patrné z příhody, která se stala v údobí mezi rokem 1568 až 1577. Na strážnickém zámku tehdy vládl Jan ze Žerotína. Ten dal "na něčí zprávu do pút jako lotra ukovati" syna evangelického kněze Mikuláše Velického a psal o něm: "Co se toho knězovýho syna z Velké, kterého na Strážnici ve vězení mám, dotýče, nenáležitý věci před sebe bral, knihy a písne hanlivý, netoliko samých kněží bratrských, ale nás všech, kteříž se jimi spravujeme, dotejkajíce a hned lotry, zrádce a

zloděje spílající, a k Turkům, Židům a Izmahelitům rovnající, tlačil". A z vězení jej nepustil ani, když se za něj přimlouval jiný z Žerotínů.

Zbytky bratrského sboru byly ještě kolem roku 1914 patrný v zahradě Čajkova gruntu. Roku 1594 ve středu v den svátku Mistra Jana Husa byl prodán bratrský dům, grunt č.18, Šťastnému, Felixovi, Hladkých.

Roku 1599 tento bratrský dům, od Felixu Hladkého zpět koupili přední správcové a hospodáři sboru velického, na záduší a vzdělání sboru.

Roku 1604 byl, po Bočkajovcích, tento dům pustý. Také grunt č. 113 se čtvrtí role byl ke sboru přikoupen.

Z roku 1605 se zachoval inventář všech věcí, které se nalézaly v domě bratrském ve Velké. V onom roce zpustošil městečko Velkou ničivý požár. Bratrský dům byl po tomto požáru obnoven. Mimo jiné se v inventáři uvádí: 5 kalichů a 5 paten. Dvě veliké konve, a tak zvaná křtová měděnička, sbírečná truhlička, umývadla, mísy, bible. Písně, kaditelnice, zvonce malé, almárka, stoličky.

Pak se tam uvádí bečka na mouku, hnojné vidle, dále žebříky, konopné cíchy čtyři, ubru-

sy koudelné tři atd.

V Javorníku měli také sbor, /asi celá obec byla bratrská/, a inventář chudičského sboru po bočkajovském zpustošení vykazoval roku 1605: 2 kalichy, 2 pateny, 1 ampulku, 2 ubrusy, 1 šátek na kalichy, 1 pod kalichy, 1 cínovou flaši na 5 mázů, pokladnici při sboru a zvonec na věž. Také chovali tehdy při sboru troje včely.

Roku 1610 potvrdil Frydrych ze Žerotína, /patrně na obnovu zničených zápisů starších/, na žádost svých poddaných z Jednoty, osvobození od robot a všelijakých pomocných služeb při vojenských podnicích sbory ve Velké i v Javorníku. Mimo to dovolil, aby "v domě tom, kterýž tu, v městečku, vedle toho sboru mají, aby správcové a kazatelé ... v tom domě školu svobodně držeti mohli bez překážky mé a kohokoliv jiného, též kněží, žáků i obyvatelů městečka Velké". Rovněž jim tehdy povolil v tom domě vařiti pivo pro svou potřebu, provozovati řemeslo a prodávati jeho výrobky, držeti dobytek a jej pásti bez poškození panství a městečka.

Také evangelíci pamatovali na svůj kostel. Daniel Třískal věnoval svůj grunt na záduší kostela velického, "aby kněží veličtí nynější i budoucí toho gruntu i rolí užívali, obsívali a "skop-

né" každého roku, cožkoli málo nebo mnoho bude, na kostel velický dávali a ten grunt i role, aby nikdy nebyl prodáván, od záduší kostela odnímán nyní i časech budoucích.." / Gruntovní knihy, začaté roku 1594/.

V okolí byly bratrské sbory ještě: v Tasově, kamenný, / materiálu bylo použito v roce 1654 na stavbu kostela v Hroznové Lhotě /, v Lipově, tam byla při sboru i škola, pak v Hrubé Vrbce a v Nové Lhotě, založený roku 1598. Sbor tu postavil Jan Frydrych ze Žerotína roku 1612.

O kněžích evangelických se dochovaly tyto zprávy: Ve Velké pastoroval roku 1588 luterán Jiří Michalovič a diákon Jiří z Lupče, oba z Uher a ordinováni. Roku 1609 sem přišel z Hradiště Václav Hausler, rodem z Plzně. V Lipově byl v roce 1552 na faře ženatý pastor Jiřík z Bojnic, v roce 1596 diákon Joannes Franciaci, dosud rektor školy v Senici, v roce 1598 diákon Mathias Moncovius z Bobrovice u Liptova, v roce 1600 Václav Fabricius, v roce 1607 uherský rodník Plorancius, bývalý vychovatel u Karla ze Žerotína.

První zmínka o luterském kazateli v kraji je z roku 1536. V tom roce ve Veselí kázal lutersky Izaiáš z Kroměříže, po něm v roce 1544

kněz Bartoloměj z Biliny v Čechách. Ve Strážnici je jmenován v roce 1550 Petrus Pilsnensis, evangelii praeco fidelis. Centrum evangeliků z tohoto kraje bylo v Uherském Brodě /děkanství/. V roce 1566 stylizovali své náboženské názory do vlastní konfese a roku 1584 založili i vlastní církevní řád pro kněze.

11.května roku 1605 psal Karel ze Žerotína: "Netoliko Strážnice město již dokonce vypáleno jest, ale také předměstí Veselské, Ostrožké, Hluk, Lipov a jiné dědiny k Strážnici. Dědiny, ležící při Veselí, byly ponejvíc vypáleny hned v pondělí v noci." Tehdy byla vypálená také Velká i Javorník. Mnoho gruntů zůstalo nadlouho pustých. Nová hrůza přišla roku 1623, když Betlen obléhal císařské / Valdštýna a Montecucoliho / v Hodoníně. Spojenci Betlena, Turci, loupili a pálili Moravu až po Znojmo a Brno a rovněž Slovácko a Hanou. Odehnali ohromná stáda dobytka a ovcí, zajali na 10.000 chlapců a mladých žen. Válka se protáhla na třicet smutných let.

Jan Jetřich ze Žerotína viděl, že se pro dluhy a mandáty náboženské na panství neudrží, opustil tajně počátkem roku 1628 Strážnici a odešel do Skalice, kde na podzim téhož roku zemřel.

Zubožené a předlužené panství koupil od ručitelů svobodný pán František de Magnis a to 18. 1. 1629. V kraji, dvěšest let nekatolickém, nastal náhlý náboženský převrat a hluboká proměna. Bratrští a evangeličtí kněží byli vykázáni, bratrské sbory a nekatolické kostely byly zavřeny. Ne-katolíci ze stavu panského, rytířského a měšťanského byli vykázáni. Poddaný lid se stěhovat nesměl. Současnými válkami zbědovaný, dosavadních kazatelů a učitelů zbavený, neměl oporu a přizpůsoboval se znenáhla novým poměrům.

Do Strážnice byl poslán katolický farář Martin Režný. Kdy tam nastoupil, není známo. Dokud panství bylo v rukou Žerotínů, sotva tu mohl působit. Jeho farnost sahala od Rohatce až po Novou Lhotu. Bezpečně je zjištěna katolická duchovní správa po příchodu nového katolického pána Magnise. V kostelích na panství zůstaly po odchodu nekatolických duchovních a po vpádech nepřátel jen holé zdi. Scházely kalichy, obřadní roucha, scházelo příslušenství k bohoslužbě. Roku 1633 přišli do Strážnice piaristé, kteří, až se kolej počestila, vydatně pomáhali v nama-havé pastoraci kraje. Roku 1639 se strážnický farář zavázal vydržovat kaplana. Konečně asi roku 1650 byla obnovena katolická duchovní správa

i ve Velké a v Kuželově zřízena misijní stanice jezuitů, udržovaná panstvím ostrožským. K farnosti velické patřila tehdy i Nová Lhota, Javorník, Lipov, Louka, obě Vrbky a Kuželov.

Jména kněží od roku 1650 do roku 1670 nejsou známa. Až v roce 1670 je zaznamenáno úmrtí faráře Jana Polonia. Městečko Velká prožívalo smutné období svých dějin. Roku 1656 bylo ve Velké obydleno 117 domů, 166 domů bylo pustých. Roku 1663 prožil farář a jeho farníci přepadení Velké. Velkou přepadli Turci, které vedl Jáno Úkolník. V jedné kronice je psáno, že tehdejší rychtář Pavel Vachna byl na místě rozsekán křivými šavlemi. Jeho dcera Evička, skoro ještě dítě, byla krvavě zraněna a znásilněna. Dva synkové rychtářovi byli spoutáni a přivázáni k tatarským sedlům. Zoufalý lid vzal nejpotřebnější věci a utíkal do hor. Velmi smutný byl pohled na hořící kostel a na jeho zřícení. Ani po deseti letech nebyl ještě dostatečně opraven. Ze tří oltářů byl opraven jen jeden, nebylo kazatelny, kněz kázal od oltáře. Na oltáři nebylo svatostánku, kalich jediný, monstrance žádná. O Božím Těle nosil kněz Nejsvětější Svátost v kalichu. Mešní roucha zůstala čtyři a odřená. Na ohořelé věži byly tři zvony. Kostel neměl majetek,

jediným příjmem byly hubené almužny a několik legátů. Fara měla doškovou střechu, byla velmi skrovná a nepohodlná. Desátků bylo málo, protože většina gruntů byla pustá. K faře náležela zahrada, tři louky a něco polí.

V Lipově, který také velický farář spravoval, bylo 35 domů obydlených a 61 pustých. Roku 1663 byl tamější kostel vypálen. Byl to kostelík nevelký, gotický, asi ze 14. století, vlhký. Kamenná věž bez kupole stála o samotě při kostele, kolem kostela byl hřbitov. Roku 1670 byl i po opravě ještě kostel bez oken. Klenba byla chatrná, oltář jediný, jeden kalich, monstrance žádná, pět bohoslužebných rouch, křtitelnice žádná. K faře náležel půllán, louka a stodola. Na Nové Lhotě mívali v bývalém sboru jen kázání, scházelo tam úplně bohoslužebné nářadí.

Jak už je výše napsáno, 3. září 1663 vpadli do kraje Turci a s nimi Tataři a vypálili Strážnici a téměř všechny vesnice ve strážnickém okrese. Mezi nimi byla vypálena i Velká, velický kostel, panský dvůr / velecký majír / a tři mlýny. Tataři odehnali 120 kusů hovězího dobytka a 1600 ovec. Odvezli 332 měřic obilí. Úplně byl vypálen toho roku Javorník. Jáno Úkolník, který přivedl na Moravu tři tisíce Tatarů a Turků, byl posléze

zajat a souzen. Podle Akt při správě města Uher-
ského Hradiště, se Jáno Úkolník 8. října 1663
při soudu přiznal. Byl pak mučen a odsouzen
k trestu smrti.

Roku 1704 vpadli na Moravu Kuruci. Stráž-
nický zámek vpád Kuruků vydržel, ale město
Strážnice bylo zpuštěno i mnoho obcí na
strážnickém panství. Opět bylo povražděno mno-
ho lidí, bylo odehnáno tisíce kusů dobytka. Tyto
ničivé vpády se opakovaly v roce 1704 dvakrát a
následně na to každý rok až do roku 1708. Roku
1704 Kuruci vpadli do Velké, zajali tamního fa-
ráře, zbili ho a obrali o peníze.

Přes všechno usilí opět pokatolizit strážnic-
ké panství, přihlásilo se roku 1781, po toleranč-
ním patentě, k reformovanému evangelickému
vyznání ve Velké 200 osob a celý Javorník.
V Hrubé Vrbce se přihlásilo 500 občanů k lu-
terskému vyznání. Javorničtí si povolali hned ro-
ku 1782 reformovaného kazatele Štěpána Brez-
naye z Uher. Pastoroval tam do roku 1787. Po
něm tam byl Samuel Szalty. Ve Vrbce působil
nejprve Ján Petrovič, po něm od roku 1787 až
do roku 1796 Samuel Medvecký.

Od roku 1650 až do roku 1784 patřily k far-
nímu obvodu velickému následující osady: Vel-

ká, Javorník, Kuželov, Velká Vrbka, Malá Vrbka, Lipov, Louka, Nová Lhota a Suchov. Tyto osady odváděly velickému faráři desátek.

V roce 1784 byla z farního obvodu velického vyloučena kuracie kuželovská. Dříve tam byla misionářská stanice jezuitů.

V Nové Lhotě byl od roku 1755 kaplan, podřízený velickému faráři. V roce 1784 byla Nová Lhota vyloučena z farního obvodu velického a byl tam ustanoven samostatný duchovní správce čili kurát. V roce 1864 byla tato kuracie povýšena na farnost v čele s místním farářem.

Patronem fary a kostela velického byli páni a hrabata z Magnisů, jimž tehdy náleželo strážnické panství. Pamětní kniha farnosti velecké jmenuje pana Antonína, hraběte z Magnisů, kaváliera pruského, majícího své sídlo v Ullersdorfu při pevnosti Kladsko, / Glatz /, v pruském Slezsku.

Po smrti tohoto pana patrona zdědil statek Velkou, panství strážnické a Přerov, jeho synovec Antonín, hrabě říšský z Magnisů, syn + pana Viléma, hraběte z Magnisů, majícího své sídlo v Eckersdorfu při pevnosti Kladsko / Glatz /, v pruském Slezsku.

Dějiny farního kostela ve Velké nad Veličkou

Dějiny farního kostela ve Velké nad Veličkou jsou neznámé, protože ve zdejším farním archivu se nenalézá zakládací listina. Hovoří se i o kostelu, který stál na jiném místě, než stojí kostel farní. Dosud nebyl učiněn archeologický průzkum. Existovaly však ve své době ve Velké určité domy, v nichž konali své bohoslužby evangelíci či čeští bratři.

Podle pamětní knihy farnosti velecké, je v ní hned na jejím začátku roku 1898 napsáno, že presbytář, česky kněžiště, kde slouží kněz mši svatou, je staré asi 800 let a je slohu gotického. Chránová loď je pozdější přístavbou a může být stará 250 let, dle vyjádření stavitelských znalců.

Kostel je posvěcen ke cti sv. Maří Magdaleny, kajícnice, a má tři oltáře. Obraz hlavního oltáře představuje klečící sv. Maří Magdalenu, jak pláče a objímá kříž Páně. Boční oltář na straně epištolní nese sošku Panny Marie Neposkvrněné. Boční oltář na straně evangelní nese sošku svatého Jana Nepomuckého. Kostel má v průčelí jednu věž. Po obou stranách kněžiště jsou přístavky, které byly postaveny v letech 1953 až

